

BIOGRAFIA UNEI SRIITTOARE DE LA SAT – MARIA DOGARU –

Carmen Albert*

Cuvinte cheie: Feminism, Maria Dogaru, Ghiță Bălan-Șerban, Banat, emancipare
Key words: Feminism, Maria Dogaru, Ghiță Bălan-Șerban, emancipation

Istoria feminismului românesc constituie încă una din temele cu realizări întârziate în abordările istoricilor bărbați și femei deopotrivă, cu toate că aspecte privind istoria femeilor și a participării lor la viața privată sau la istoria politică au început în ultimii ani să vadă tot mai des lumina tiparului¹. Cu toate acestea o istorie a acestei mișcări bazată pe documente istorice sistematic studiate și valorificate care să ilustreze contribuția femeilor la marile evenimente politice românești relevante pentru istoria României și a Europei deopotrivă, își așteaptă cercetătorii. Condițiile istorice specifice fostelor provincii românești impun abordarea diferențiată a acestor teme care au evoluat în contexte politice diferite, imprimându-se caracteristici proprii în ceea ce privește poziția socială și rolul femeii în societate, precum și în tendințele de emancipare ale acestora în viața publică în speță în cea politică².

*Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10,
e-mail: albertcarmen89@gmail.com.

¹ Câteva realizări sunt demne de menționat cum ar fi: *Prezențe feminine. Studii despre femei în România*, edit. Ghizela Cosma, Enikő Magyari-Vincze, Ovidiu Pecican, Cluj-Napoca, 2002; *Condiția femeii în România secolului XX. Studii de caz*, coord. Ghizela Cosma, Virgil Țărau, Cluj-Napoca, 2002; *Despre femei și istoria lor în România*, edit. Alin Ciupală, București, 2004; *Condiția femeii în societatea modernă*, edit. Cătălin Turliuc, Maria Nicoleta Turliuc, Iași 2004; Ștefania Mihăilescu, *Din istoria feminismului românesc, antologie de texte (1838-1929)*, Iași, 2002; *Patriarhat și emancipare în istoria gândirii politice românești*, edit. Maria Bucur, Mihaela Miroiu, Iași, 2002.

² O istoriografie a istoriei femeii și feminismului în care sunt semnalate și câteva considerații pertinente în ceea ce privește diferențele de abordare pe regiuni istorice în studiul semnat de Alin Ciupală, *Cercetarea istorică din România și istoria femeii*, în *Om și*

În Banat cercetarea istorică din ultimii ani nu s-a preocupat de istoria femeilor/feminism, din motive legate și de faptul că majoritatea cercetătorilor au fost preocupați de aspecte ale istoriei în care femeile nu s-au impus, interesul slab pentru spațiul privat unde regăsim și prezențe feminine nu a atras din păcate atenția nici măcar al cercetătoarelor, ar fi unele motive care explică parțial rămânerea în urmă. La acestea se adaugă desigur penuria documentară, multiplele limbi în care acestea sunt redactate, raritatea surselor editate, a periodicelor, mai ales dacă vorbim de secole trecute, rațiuni care au întârziat cercetarea istorică în Banat, în general. Ariditatea terenului cercetării a demobilizat în acest sens. Se impune astfel un ritm alert și aici, un efort recuperator ca în cazul altor teme sau perioade istorice, măcar pentru motivul deseori invocat de feminişti/feministe acela că nu putem ignora trecutul unei părți care constituie mai mult de jumătate din populație.

Dacă interesul specialiștilor s-a mai aplecat asupra femeilor și problemicii de gen, aceasta s-a referit în special la formele de organizare și de acțiune colectivă a celor care făceau parte din protipendada urbană-reuniuni, asociații, societăți - în general soții ale personalităților politice celebre în epocă mai ales din vechiul Regat, Moldova, Transilvania valabil secolelor XIX-XX. Banatul cu o istorie proprie diferită chiar și de cea a Transilvaniei cu care a fost deseori în istoriografie confundat, este vitregit de asemenea cercetări aprofundate. Cu toate acestea ne putem referi la Maria Botiș, Lucia Cosma, Alexandrina Vidrighin ca să amintim doar câteva personalități feminine, care nu întâmplător au aderat la Uniunea Femeilor Române din Austro-Ungaria constituită încă din 1913, organizație cu o activitate îndelungată care în timp va concentra mai multe asociații feminine la nivel național³. Soții de politicieni remarcabili, aceste doamne au înțeles să militeze în felul lor, așa cum se putea în contextul politic existent, pentru susținerea activității soților lor, adăugându-se la rolul de soții și mame și pe cel filantropic și de asistență socială. O mare necunoscută însă o reprezintă, pentru istoria Banatului cel puțin, femeia în lumea rurală. În general problemele din lumea satului au făcut obiectul cercetărilor în perioada de după primul război mondial, de către Astra atât în Transil-

societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII-XXI), coord. Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2007, p. 483-494.

³ Ștefania Mihăilescu, *op. cit.*, p. 133.

vania cât și în Banat, ulterior de institutele de cercetare monografică constituite mai mult sau mai puțin după modelul propus de Dimitrie Gusti.

Ieșirile în teren ale Institutului Social Banat-Crișana - corespondentul Școlii monografice de la București pentru regiunea Banatului și Crișanei - în perioada interbelică în vederea monografierii localităților rurale s-au concentrat pe câteva probleme generale considerate necesare pentru emanciparea economică și culturală a satului. Temele selectate erau fără referire directă la femei, decât la capitolul „concluzii și propuneri” unde de regulă comportamentul lor era înfierat și condamnat, fiind considerat sursa tuturor neajunsurilor și degradării morale. Desigur subiecte legate de scăderea sporului natural, problema căsătoriei, avorturilor, igiena familiei, contracepția, specifice spațiului privat care interesau monografiștii bănățeni presupuneau implicit și recursul la femei și problemele lor. A existat de asemenea și un interes privind prezența feminină în spațiul public doar în ceea ce privește flagelul prostituției, frecvent analizat pe parcursul campaniilor monografice a scos în evidență concluzii care însă condamnau exclusiv femeia. Deci despre femeile de la țară în publicațiile Institutului Social Banat-Crișana s-a scris prea puțin și atunci în sens acuzator-denigrator de către autorii bărbați, fixați în schema prejudecăților vremii, existând astfel un mare gol în înțelegerea problematicii de gen în perioada analizată. De fapt Institutul bănățean nu făcea decât să se conformeze principiilor eugeniei promovate de Școala lui Dimitrie Gusti considerată o adevărată pepinieră în formarea specialiștilor în determinism ereditar⁴.

Se impune așadar completarea informațiilor de atunci cu noi ipostaze ale femeii rurale care să înlăture prejudecățile privitoare la presupusa inferioritate față de bărbați atât de mult timp consolidate pe parcursul istoriei. Acestui deziderat atașăm și studiul de față care se referă la biografia unei scriitoare-feministe Maria Dogaru dintr-o localitate rurală situată în Banat.

Maria Dogaru era cunoscută la data când Ghiță Bălan-Șerban îi scria lui Aurel Cosma jr. în deceniul 7 al secolului XX. Ce a determinat pe acest condeier să redacteze biografia Mariei Dogaru, aflăm chiar din corespondența acestuia publicată recent⁵. În anii socialismului condeierii bănățeni au întreținut o bogată corespondență cu Aurel Cosma jr. pe care îl considerau

⁴ Maria Bucur, *Eugenie și modernizare în România interbelică*, Iași, 2005, p. 75.

⁵ Valeriu Leu, *Studii și documente bănățene 2*, ediție postumă îngrijită de Carmen Albert, Timișoara, 2011, p. 166.

mentorul lor, un adevărat lider care îi încuraja în activitatea lor publicistică, drept pentru care îi scriau frecvent, dându-i informații despre activitatea lor, date biografice, relevante astăzi pentru cercetătorii interesați de acest fenomen specific bănățean.

Numărul acestor condeieri era foarte mare ceea ce a constituit un fenomen care a atras atenția și altor autori prestigioși⁶. Cu Ghiță Bălan Șerban relația lui Aurel Cosma jr. era în acei ani ai socialismului mai profundă. Se informează reciproc, schimb informații, își susțin proiectele⁷. Aurel Cosma jr. avea nevoie de date despre țăranii condeieri din Banat pentru redactarea unei lucrări privind literatura scrisă de aceștia în perioada interbelică⁸. Publicase de altfel un studiu pe această temă⁹, reluând subiectul după ce în anii interbelici i-a mai dedicat spații largi în revista literară „Luceafărul”, pe care tot el a înființat-o în anul 1935. Cum era firesc nu putea să uite și de Maria Dogaru, în redactarea articolului. Ghiță Bălan s-a oferit să trimită o biografie că să conțină informațiile necesare citându-l pe Petru Vintilă care într-un articol publicat în „Albina” o numește prima țărăncă „feministă” din România¹⁰. A trimis așa cum a promis biografiile lui Andrei Bălan, Ion Ciucurel dar și propria autobiografie. Pe cea a Mariei Dogaru, am reperat-o în Arhiva Mitropoliei Române¹¹ fondul Aurel Cosma, fiindu-ne sesizată cu ani în urmă de regretatul istoric Valeriu Leu.

Cu talent și sensibilitate acest condeier-țăran Ghiță Bălan-Șerban evocă în biografia trimisă lui Aurel Cosma personalitatea bine conturată a Mariei Dogaru născută Palcu, a cărei viață a fost până la un moment dat tipică pentru orice țărăncă.

Născută la Comloșu-Mare atât ea cât și familia ei s-a integrat în limitele convenționale impuse de tradiția sătească, potrivit căreia fetele trebuie să fie legate de gospodărie/casă și să se mărite cât mai avantajos posibil. Maria Dogaru a ratat astfel până și șansa de a fi școlită la oraș la binecunoscutul Clastru de fete, după cum au hotărât părinții ei, rămânând cu cele șase clase absolvite în sat. Există frica locuitorilor de la sat față de tentațiile orașului unde perspectivele păreau atrăgătoare pentru tineri, dar

⁶ Gabriel Țepelea, *Plugarii condeieri din Banat*, ediție îngrijită și studiu introductiv de I.V. Boldureanu, Timișoara, 2005.

⁷ Valeriu Leu, *Memorie, memorabil, istorie în Banat*, Timișoara, 2006, p. 227.

⁸ *Ibidem*, Scrisoarea din 11 iulie 1971, p. 165.

⁹ Aurel Cosma, *Țăranii condeieri din Banat*, în *Orizont*, Timișoara, decembrie 1971.

¹⁰ Valeriu Leu, *Studii și documente bănățene* 2, p. 166.

¹¹ Arhiva Mitropoliei Banatului, Fond Aurel Cosma, cutia 6, f. 30.

periculoase mai ales pentru femei care puteau deprinde obiceiuri imorale riscând rușine și marginalizare pentru întreaga familie. Deci căsătoria ei cu un fecior din sat – Iulian Dogaru – s-a produs în mod firesc acționându-se sub presiunea modelului cultural tradițional care nu încuraja tinerele fete spre studiu, carieră și emancipare. Lectura intensă a gazetelor vremii i-a deschis gustul pentru literatură și scris, astfel că în scurtă vreme a început să publice în „Cuvântul satelor”, un ziar al țăranilor care a apărut la Lugoj neîntrerupt din 1926-1946, gest pe care Ghiță Bălan l-a considerat pe bună dreptate „revoluționar”. În mentalul colectiv era prea înrădăcinată ideea că femeile trebuie să stea „între cloște și lângă oala cu varză!”. Era deci un comportament neconvențional pentru o țărancă care refuza să se lase subordonată și constrânsă doar în spațiul privat, pe care nu l-a abandonat mai ales că viața i-a hărăzit și un destin crud: acela de a nu fi mamă niciodată, rămânându-i atribuțiile de soție și gospodină. Este o caracteristică din păcate actuală, aceea a femeilor care cultivă excepționalismul indiferent în ce domeniu, se exprimă în spațiul public, dezvoltă o carieră, dar sunt lipsite de realizări în viața privată, așa cum se înțelege în sens patriarhal. Maria Dogaru a studiat intens, autodidact cu interes spre sociologii feministe, filozofii și filozofi, teosofii, lecturi care urmate de meditații profunde cu timpul i-au conturat convingerile feministe care au consacrat-o.

În acele vremuri ale perioadei interbelice, adânc frământată de stereotipuri și prejudecăți acest gest revoluționar cum l-a calificat Ghiță Bălan-Șerban, a fost urmat o perioadă de timp de o strategie de „camuflare”, Maria Dogaru semnându-și scrierile cu numele soțului. Nu este singular acest exemplu. Se mai cunosc cazuri de femei autoare de cărți sau tipărituri de orice fel semnează cu pseudonim sau numele soțului, conștiente ca și Ghiță Bălan de teama ridicolului¹² și a complexelor de inferioritate. De remarcat consecvența cu care a semnat mai mulți ani în „Cuvântul satelor” articole prin care sancționa dependența femeilor față de bărbați și lipsa de autonomie, asumându-și riscul în cele din urmă și semnând ulterior cu numele propriu.

Colaborarea cu revista „Suflet nou” din Comloșul Mare îi prilejuiește un nou contact cu opinia publică continuând cu subiecte care vizau emanciparea femeilor de la țară, Ghiță Bălan considerând-o o adevărată „sufragetă cu vocație și talent”. Nu este de mirare că un țăran din Comloș cunoștea acest termen specific ideologiei feministe care s-a născut odată cu

¹² Un exemplu celebru ar fi cel al autoarei Georges Sand!

mișcarea politică din Anglia începutului de sec. XX. Era o dovadă a lectorilor și a setei de cunoaștere care i-a făcut celebrii pe toți condeierii bănațeni nefiind cu nimic mai prejos decât intelectualii școliți la universități europene. În paginile revistei amintite, Maria Dogaru își impune convingerile în mod categoric subliniind complexe de inferioritate care domină femeia rurală și militând, ca de altfel în toate temele publicate, pentru ridicarea ei din starea în care era. În scurt timp însă o boală mai veche care a recidivat, a curmat viața acestei feministe de la țară la o vârstă încă tânără, rămânând în urma ei articolele publicate și biografia scrisă de Ghiță Bălan-Șerban pe care o atașăm în anexă.

Astfel o viitoare istorie a femeilor și/sau feminismului trebuie să se constituie pe o cercetare care să coboare de la elite la periferia societății, cuprinzând desigur și perspectiva rurală unde considerăm că acest studiu dedicat unei scriitoare de la sat feministă în convingerile ei, poate constitui un element component.

ANEXA

MARIA DOGARU

Biografie

Maria Dogaru s-a născut la 10 aprilie 1906, în Comloșul Mare, ca unic exemplar de țarancă talentată și cultă, rar nu numai la noi ci și în alte țări. Când iau trecut primii ani ai copilăriei, a fost dată la școala primară din sat, pe care a absolvit-o până la capăt, adică toate cele șase clase ale învățământului de atunci. Terminând școala primară, părinții ei țărani, au oprit-o acasă în gospodărie, deși puteau s-o trimită la „Claustrul” de fete, așa cum făceau alți țărani din sat. Dânșii au voit însă ca fiica lor Maria să rămână țarancă, să umble la hora din sat, iar la sorocul măritișului, să fie căsătorită cum se cuvine după datină, cu un fecior din sat. Ceea ce s-a și întâmplat, de altfel, căci după o perioadă scurtă de „fetic”, a fost căsătorită cu un fecior din sat, proaspăt demobilizat după primul război mondial, Iulian Dogaru al cărui nume îl poartă, căci numele părinților ei, era acela de Palcu. Încă din timpul adolescenței, în casa părinților ei, Maria citea gazeta „Drapelul” a lui Braniște de la Lugoj, „Poporul Român” a lui Birăuțiu de la Budapesta, „Libertatea” de la Orăștie, iar ceva mai târziu „Cosânzeana” de la Cluj, cu anexa ei populară „Lumea și Țara” admirabil redactată de către Sebastian

Bornemisa. Natura refuzându-i maternitatea, a început să citească și să studieze intens – atunci când prezența ei nu era reclamată în gospodărie cristalizându-se astfel în mintea și sufletul ei facultatea de a gândi matur, de a fi informată, de a cunoaște cât mai mult, cuprinzând în sufletul ei orizonturi cât mai vaste. Cam în anii acestor studii apare la Lugoj gazeta „Cuvântul satelor” în ale cărei coloane se puteau citi aproape exclusiv articole semnate de țărani bănățeni, buni mînuitori de condei. Maria Dogaru face gestul – revoluționar pentru vremea ei! De a păși în arena scrisului, înfruntând acele prejudecăți puternice la sat care pretindeau ca „țărancă să stea între cloște și lângă oala cu varză”! Începând să-și publice articole și schițe literare, la început sub numele soțului ei Iulian Dogaru, ca mai târziu să lase la o parte și complexul de inferioritate și teama de ridicol și să semneze cele scrise cu numele ei adevărat de femeie-țărancă. Timp de mai mulți ani, a colaborat astfel la „Cuvântul satelor” cu articole de actualitate, având ca tematică ridicarea țărancii române din ignoranța în care a încremenit-o prejudecățile timpurilor, preconizând formarea unei țărancă cu demnitate, așa cum o reclamă spiritul modern al secolului în care trăim. Concomitent a început a colabora și la revista „Suflet nou”, apărută chiar în comuna ei natală, Comloș, în ale cărei coloane, ca o adevărată „sufragetă” a meleagurilor bănățene, cu evidentă vocație și talent, a abordat subiecte ce trădau același deziderat major al emancipării țărancii române. Când își afirma, în articole de polemică, punctul ei de vedere scump și își apăra cetatea convingerilor ei, condeiul său căpăta accente și vervă deosebită, iar tonul avea duritatea impetuoasă a pamfletului, care anihila și disloca opiniile învechite.

„...*Avem în Banat-scria Maria Dogaru-țărani culți, cari cetesc mari enciclopedii agricole, cari vizitează expoziții agricole internaționale, ținute pe la Viena, Berna sau Bruxelles, importând vite de rasă din Eleveția, dar alături de ei, mai stă încă o femeie stăpînită de un anacronic complex de inferioritate, care în fața unui străin se fîstăcește, cu mâna la gură, neîndrăznind să spună și ea o vorbă, o părere- și de aceea e necesar, ca și femeia țărancă să fie antrenată, într-un puternic afluent de cultură, care să-i trezească conștiința demnității și rolului ei în familie și societate, o fință ce trebuie scoasă din inerția ei ancestrală, din ipostaza de simplă protoplasmă biologică*”...Paralel cu activitatea publicistică și cu îndeplinirea conștiințioasă a treburilor gospodărești, Maria Dogaru, căuta să aprofundeze, prin lectură și studiu și problemele sociologiei reclamate în lupta ei pentru emanciparea femeii de la țară, precum și doctrinele și

sistemele filosofilor preocupând-o totul: de la spiritualismul lui Platon și monadologia lui Leibniz, la materialismul lui Democrit, inclusiv unele idei mistico-filosofice, găsite în scrierile Bucurei Dumbravă, foarte în vogă pe atunci, originare în teosofia hindusă, antroposofia lui Rudolf Steiner sau metapsihica lui Charles Richet... Dar în plină activitate pe plan publicistic, în plină ardoare de a-și realiza personalitatea, destinul care proiecta umbre invizibile, și-a fluturat aripa, încât o maladie, vindecată în prima tinerețe, s-a exacerbât brusc, trebuind să fie transportată la un sanatoriu din Timișoara, unde Maria Dogaru se stinge, la câteva ore după intervenția chirurgicală în floarea vârstei, într-o zi tristă și umedă din Noiembrie a anului 1942. A fost înmormântată în cimitirul de sud al satului natal, în dangătul răscolitor al clopotelor celor două biserici și petrecută la groapă de toată suflarea feminină a satului-bărbații fiind duși pe fronturi căci pe toate meridianele planetei, bubuia fumul și flăcările celui de-al doilea război mondial, incendiaseră parcă întreg globul... Peste mormântul ei, s-a ridicat, de către bătrânii ei părinți, o frumoasă criptă funerară din beton armat, iar călătorul singuratic este atras de piatra funerară măreață, din marmură neagră suedeză, pe care se poate citi următorul text comemorativ:

Maria Dogaru
Publicistă și scriitoare
Precursora a vremii de lumină
A țărancei române
Și catrenul
*„pământ vitreg, pământ hain
E așa puțin din tine-n noi
Și așa curând pământ hain
Ne ceri pustiul înapoi!...”*

Iar în urma sa rămâne o dâră de lumină, desenată de strădania și dragostea ei pentru emanciparea semenelor ei țărance!...

Ghiță Bălan-Șerban

A RURAL WOMAN-WRITER – MARIA DOGARU’S BIOGRAPHY*Abstract*

They are but several researches within the Romanian feminism history concerning the situation of women from the countryside during the inter-war period. Some works on the subject focalize more on the domestic works and private life problems, and less on emancipation, education, representation and political action.

The present study represents a contribution to the history of feminism in the Banat, by following the biography of a writer from the countryside, who published in more of the time papers, founded a paper at Comloșu-Mare, and militated for the female emancipation. That biography was sent by Ghiță Bălan-Șerban, a rural writer too, to Aurel Cosma jr. who wished during the socialist years to publish a work on those writers and their inter-war works. Owing to that fact I have recuperated from Timișoara Metropolitan Church Archives this document which represents the biography of a woman-writer from the countryside, who was appreciated in due season for her cultural high level, but especially for her endeavors to promote the woman image and necessity to emancipate her.